

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

СТОСОВНО ВПРОВАДЖЕННЯ МИРОБУДІВНИЧИХ АКТИВНОСТЕЙ В УКРАЇНІ

На основі результатів дослідження «Практики взаємовідносин, конфлікти та тригерні теми серед українських ВПО та приймаючих громад, а також репатріантів та місцевих громад» і загального аналізу миробудівничих активностей в Україні

ЗМІСТ

Актуальні виклики в громадах	3
Ключові висновки кількісного етапу дослідження	4
Ключові висновки фокус-групи: ідеї від учасників	9
Ключові рекомендації — фокуси уваги для національних виконавців	12
Ключові рекомендації — фокуси уваги для міжнародних виконавців	14

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ В ГРОМАДАХ

Підсумовуючи, можемо звернути увагу на ключову проблему, яка стає помітною завдяки дослідженню. Базовою проблемою є неефективне (нераціональне, нецільове) використання наявних ресурсів, а також брак довіри для якісного та скоординованого розподілу ресурсів. В більшості випадків відсутня координація між волонтерськими організаціями (та між собою), донорами та владою. Відсутнє комплексне та детальне представлення про наявні потреби та прогнозування потреб з урахуванням військової та соціально-політичної ситуації (наприклад — після перших ударів по критичній енергетичній інфраструктурі прогнозування різкого зростання потреб в повербанках, портативних електростанціях, генераторах і та інше).

Відсутня координація між громадами в приймаючих регіонах та регіонах виходу, де ведуться бойові дії (наприклад — в громадах в зоні ведення бойових дій, та регіонах поблизу існує потреба в продуктах харчування, в той час як в західних регіонах виродила картопля, але внаслідок порушення логістичних зв'язків місцеве населення змушене викидати або пускати на корм домашній худобі врожай, замість того щоб по вигідній для обох сторін ціні закупити та доставити картоплю з західних регіонів в потребуючі громади).

З боку держави відсутні комплексні дослідження гуманітарної складової та аналіз потенційних ризиків для людського ресурсу. Аналітичні потужності зосереджені на безпекових та зовнішньополітичних питаннях та частково питаннях інфраструктурного характеру (ЖКГ).

Значної уваги потребує сфера психічного здоров'я, зокрема перепрофілювання (підвищення кваліфікації) психологів/психіатрів на питання роботи з травматичним досвідом. Також існує великий запит з боку громад на тренінги для згуртування членів громад та ВПО, та тренінги по подоланню вигорання (особливо для волонтерів).

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ КІЛЬКІСНОГО ЕТАПУ ДОСЛІДЖЕННЯ

При обговоренні в ході якісного етапу дослідження респонденти часто вказували, що конфліктів між різними групами немає. Це відбувається через те, що респондентам було складно говорити про конфлікти. Зокрема, складністю є те, що конфлікт та непорозуміння є певною мірою табуованими темами для обговорення.

У суспільстві є установка, що треба уникати відкритих конфліктів та суперечок: цей тренд проявився на фокус-групових обговореннях і підтвердився на кількісному етапі. Відтак проблеми частіше не обговорюються, не рефлексуються і можуть не усвідомлюватися респондентами.

Однак, перше враження про відсутність конфліктів у суспільстві є хибним: за підсумками усіх ФГД складається картина, що конфліктів і непорозумінь досить багато в усіх сферах — на побутовому та емоційному ґрунті, через мову та різницю звичаїв та ментальності, в процесі розподілу гуманітарної допомоги.

В ході кількісного етапу було виявлено, що рівень потенційної напруженості щодо виникнення конфліктних ситуацій серед інших чинників залежить і від емоційного стану респондента: чим вищий рівень дистресу, тим частіше люди схильні помічати потенційно конфліктні ситуації і, відповідно, реагувати на них.

Респондентам кількісного опитування було запропоновано для оцінки низку тверджень, які описують потенційно конфліктні ситуації, які можуть виникати з наступних причин:

- Через побутові питання
- Через емоційний стан
- Через культурні особливості, цінності
- У ході надання або прийняття допомоги

Загалом, найчастіше конфліктні ситуації є помітними у царині культурних та світоглядних особливостей та через емоційний стан (невідрефлексовані причини). Конфліктні ситуації при наданні або прийнятті допомоги трапляються рідше, а на побутовому рівні — ще рідше (за винятком окремих, найбільш тригерних ситуацій, які є різними для різних цільових аудиторій).

КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ПОВУТОВИМИ ПИТАННЯМИ

Це найбільш зрозуміла, але найменш напружена царина, в якій можуть виникати конфліктні ситуації.

Фокус-групові дискусії показали, що конфлікти на побутовому рівні можуть виникати між ВПО та «приймаючими громадами». Причиною найчастіше є різниця звичок, і такі конфлікти важко вирішувати, оскільки побутові звички є вкоріненими.

В місцях колективного проживання ВПО конфлікти на побутовому рівні можуть виникати через відсутність, нечіткість правил поведінки та проживання.

Кількісне опитування підтвердило, що приймаючі громади є найбільш чутливими для побутових конфліктів. Саме серед цієї аудиторії найменша частина респондентів сказали, що запропоновані до оцінки ситуації не траплялися ніколи.

Найбільше господарів дратує, коли ВПО не прибирають за собою, псують речі господарів, звинувачують у тому, що зникають речі: 26% кажуть, що таке трапляється рідко, ще 11% каже, що стикалися із такими ситуаціями час від часу або навіть часто. На другому місці ситуація, коли господарі житла намагаються отримати як плату від ВПО, так і компенсацію від держави: кожен п'ятий респондент з ЦА приймаючі громади стикався із такими випадками, при цьому більше половини з них — досить часто.

Натомість, самі ВПО кажуть, що стикалися із конфліктними ситуаціями рідше. Так, про випадки, коли господарі житла намагаються отримати як плату від ВПО, так і компенсацію від держави, знає лише 13% ВПО, що майже удвічі менше, ніж серед приймаючих громад.

Щодо «репатріантів» та рідних громад, то найчастіше конфлікти виникають не між представниками цих груп (як от звинувачення сусідів, що поїхали або залишилися), а між мешканцями та комунальними службами: респонденти обох груп кажуть, що важко залучити комунальні служби до ремонту житла, усунення наслідків аварій.

КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ЧЕРЕЗ ЕМОЦІЙНИЙ СТАН

На думку респондентів ФГД, конфлікти на емоційному рівні часто виникають через стрес та травму.

Кількісний етап свідчить, що потенційно конфліктні ситуації, які пов'язують із емоційним станом, респонденти помічають (і, відповідно, можуть на них реагувати) частіше, ніж на побутові конфлікти. Найбільша частка респондентів в усіх групах каже, що найчастіше стикалися з випадками, коли люди перебувають в стресі і можуть виявляти свої негативні емоції нестримано та недоречно: про такі випадки кажуть 58% ВПО, 59% представників приймаючих громад, 68% «репатріантів» та 74% рідних громад.

ВПО та приймаючі громади також досить часто бувають свідками, коли конфлікти виникають «на рівному місці» у чергах за гуманітарною допомогою та у місцях компактного проживання. Серед «репатріантів» та рідних громад також поширеним приводом для конфліктів є ситуації, коли репатріанти намагаються ігнорувати війну та зміни, які сталися у їхніх громадах через війну, «жити нормальним життям»: з такими ситуаціями стикалися 28% репатріантів та 53% представників рідних громад (очевидно останніх такі ситуації дратують більше).

КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ КУЛЬТУРНИМИ ОСОБЛИВОСТІ, ЦІННОСТЯМИ

Такі ситуації є найбільш поширеними серед інших причин виникнення конфліктів.

Із обговорення на ФГД видно, що прийняття різного досвіду проживання війни може бути болісним і непростим. Деякі люди пережили окупацію або захист населеного пункту, дехто став свідками або учасниками бойових дій, або навіть полону та тортур, інші мають досвід виїзду та порятунку свого життя та життя рідних, досвід перебування закордоном тощо.

Кількісне опитування підтверджує, що саме різний досвід війни є найбільш розповсюдженою причиною таких конфліктів. Із ситуаціями, коли між людьми виникає напруження через дуже різний досвід переживання війни, ситуаціями стикалися 52% ВПО, 66% «репатріантів» та 69% представників рідних громад.

Деяким винятком є приймаючі громади: тут ця причина посідає лише четверте місце серед причин потенційних конфліктів (з такими випадками стикалися 55% респондентів, і). Натомість на першому місці ситуації, коли чоловіки «ховаються від військкоматів» (59%), та мовні питання (56% та 55% стикалися з тим, що людям важко переключилися на українську або навпаки, важко чути російську мову).

Утім, рейтингування причин конфліктів тут доволі умовне, адже і респонденти інших аудиторій також досить часто стикаються і з обвинуваченнями, що чоловіки не хочуть воювати, і з конфліктами через мовні питання. Єдина причина, яка не викликає конфліктних ситуацій — поширення української в громадському просторі і в побуті.

Загалом, обговорення на ФГД свідчить, що конфлікти щодо мови можуть бути дуже гострими, а їх вирішення рідко буває конструктивним. З одного боку, є багато негативних емоцій щодо російської мови (до несприйняття і ретравматизації), з іншого — є багато російськомовних людей, що не можуть швидко перейти на українську мову, а можливо і не вважають за потрібне (наприклад, хочуть мати право розмовляти російською).

Ментальність, звичаї і релігійні переконання рідше є причинами потенційних конфліктів.

КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ, ЯКІ МОЖУТЬ ВИНΙΚАТИ ПРИ ОТРИМАННІ АБО РОЗПОДІЛЕННІ ДОПОМОГИ

Через брак ресурсів, складнощі працевлаштування, втрату доходу, соціально-економічні проблеми гуманітарна допомога є цінним та необхідним ресурсом. На ґрунті розподілу та отримання допомоги також часто виникають конфлікти.

Утім, найчастішою причиною конфліктів є не питання розподілу гуманітарної допомоги, а питання працевлаштування. При цьому конфлікт рівною мірою викликає як надання переваги ВПО перед місцевими мешканцями, так і зворотня ситуація. Утім, респонденти усіх ЦА сходяться на тому, що їм здається несправедливим, що

ВПО надається допомога, а місцевим жителям — ні: з цим погоджуються 21% ВПО, 29% представників приймаючих громад, 28% «репатріантів» та 21% представників рідних громад.

ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Щодо вирішення конфліктів, представники усіх ЦА кажуть, що найчастіше вони намагаюся зрозуміти людину, що висказує критику, негативні судження та претензії, стати на її місце, зрозуміти її досвід, думки, емоції та потреби. Респонденти усіх ЦА також можуть уникати конфліктів, або погоджуватися формально, не змінюючи думку. Вибір саме таких відповідей частково може бути не свідомим способом дії респондентів, а наслідком укоріненої табуїзованості теми конфліктів. Утім, навіть якщо вибір респондентами таких відповідей є намаганням наслідувати соціально прийнятні стереотипи, відповідна комунікація щодо практик втілення цього способу взаємодії буде лягати на вдячний і підготовлений ґрунт.

Аудиторією для подібних інтервенцій мають стати саме члени громад, адже респонденти усіх ЦА є одностайними в тому, що коли конфлікти виникають, їх повинні вирішувати люди між собою (з цим погоджуються від 82% до 89% респондентів у залежності від ЦА). Серед дій, до яких можуть вдаватися люди для вирішення і попередження конфліктів, перше місце по вибірці в цілому посідає «толерантно і терпимо ставитися до відмінностей між людьми», тож інтервенції, які допоможуть плекати толерантність і терпимість, а також відповідним чином їх демонструвати, можуть сприяти вирішенню і попередженню конфліктів.

Утім, демонстрація толерантності можлива за умов стійкого психологічного стану, а як ми бачили, конфлікти на емоційному підґрунті є найбільш поширеними. Тож профілактикою в даному випадку є системна робота з психологом, як групова, так і індивідуальна.

Демонстрація культури і навичок діалогу, які б сприяли налагодженню порозуміння, може допомогти українцям піднімати проблемні питання і обговорювати їх. Зокрема це стосується прозорих правил спільного проживання для уникнення побутових конфліктів.

Більш складною тематикою таких інтервенцій може стати розвінчання ряду негативних кліше та взаємного неприйняття між жителями Сходу та Заходу (цей конфлікт має довгу історію, він сформувався ще за часів СРСР під впливом пропаганди). Зокрема, образ «бандерівця» і досі може викликати у жителів Сходу негативне ставлення. А з боку жителів Заходу може бути негативне ставлення до жителів Сходу, як до «недоукраїнців», що забули мову, традиції, віру тощо.

Залучати громаду або місцеву владу до вирішення конфліктів респонденти пропонують у разі рідше (від 24 до 33%), а до решти варіантів (волонтери, НГО, інші організації) схильється ще менша частка опитаних. Громада і місцева влада, на думку, респондентів, в першу чергу може сприяти вирішенню і попередженню конфліктів саме через створення додаткових робочих місць, а також поліпшення базових умов проживання.

ЩО НАС ОБ'ЄДНАЄ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Серед характеристик та прагнень українців з різних регіонів, які стануть об'єднуючими та згуртовуючими після війни, три характеристики є лідерами серед усіх груп опитаних: це патріотизм, довіра один до одного та працьовитість.

Зауважимо, що довіра один до одного є однією із найбільш об'єднуючих характеристик, у той час, як велика кількість опитаних відчуває втрату довіри. Вочевидь це є той розрив, заповнення якого може найбільш позитивно вплинути як на згуртованість, так і на емоційний стан українців.

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ ФОКУС-ГРУПИ: ІДЕЇ ВІД УЧАСНИКІВ

В усіх ЦА респонденти давали рекомендації, які сприяли б вирішенню та попередженню конфліктів в громадах, а також сприяли б укріпленню порозуміння та згуртованості між різними ЦА. Часто рекомендації передбачали ряд активностей та зусиль з боку місцевої влади — це організація комунікації та інформаційної, просвітницької роботи, заходів, діалогів, служб допомоги тощо.

Також, на думку респондентів, до роботи з вирішення та профілактики конфліктів мають бути залучені фахівці, медіатори, які сприяли б налагодженню діалогу, пошуку формату заходів (медіацій). Є необхідність у військовий час більш активної роботи психологів та просвітництва в темі травм та хронічного стресу, ПТСР тощо.

Перелічимо **рекомендації, що давали респонденти**, розділимо рекомендації за напрямками:

Інформаційний напрямок:

- створювати і поширювати зрозумілі для місцевих та ВПО правила взаємодії і поведінки особливо в місцях колективного проживання, це буде попереджати конфлікти;
- надавати чітку і зрозумілу інформацію про права на отримання гуманітарної допомоги для різних ЦА;
- проводити ефективну інформаційну роботу, забезпечувати доступ до інформації про різні види допомоги для місцевих жителів та ВПО;
- створювати та поширювати цифрові інструменти, що допомагали б ВПО знаходити потрібну інформацію, допомогу та послуги;
- уникати матеріалів у ЗМІ, що сприяють конфліктам, загострюють непорозуміння.

Розподіл ресурсів у громаді, видача гуманітарної допомоги, забезпечення потреб:

- забезпечувати базові побутові умови ВПО та місцевим жителям, в тому числі соціальне житло, фінансову та гуманітарну допомогу родинам, що потребують;
- підтримувати соціальну справедливість — рівний доступ усіх груп до послуг та ресурсів громади;
- вивчати потреби різних груп і надавати допомогу за потребами;
- були думки, що допомогу можна видавати за невелику пожертву, тоді любителів безкоштовної допомоги стане менше, люди, ймовірно, не будуть брати зайвого.

Громадський сектор (у співпраці з місцевою владою):

- розвивати громадський сектор, посилювати спроможність організацій;
- забезпечити ефективну організацію роботи гуманітарних центрів — облік допомоги та бази даних потребуючих, отримувачів, створити ефективна систему видачі та доставки допомоги до ЦА;
- покращувати координацію і співпрацю державних структур між собою та державних структур з благодійними організаціями;
- проводити громадські слухання з різних питань;
- залучати гранти і втілювати корисні соціальні та бізнес проекти у громаді;
- створити працюючі механізми громадського контролю за представниками місцевої влади заради упередження зловживань в розподілі гуманітарної допомоги;
- залучати ВПО до волонтерських проектів і оплачуваних громадських робіт після початкового періоду адаптації;
- організовувати громадські оплачувані робочі місця у громаді.

Заходи, що сприятимуть згуртуванню (діалоги, медіація тощо):

- проводити діалоги порозуміння між різними групами місцевих жителів та ВПО, владою та громадою (щодо мови, релігійних питань та інших гострих тем), як приклад, в форматі подібному до фокус-групових бесід (респонденти не згадували термін медіація);
- проводити культурні та спортивні, а також громадські заходи в громаді, що сприяли б неформальній комунікації між жителями громад, ВПО та «репатріантами»;
- залучати молодь до активностей громади, молодь краще вміє вирішувати конфлікти, знаходити порозуміння, оскільки має менше стереотипів, є більш толерантною;

Освітні, просвітницькі програми:

- поширювати інформацію просвітницьку про ненасильницьке спілкування, недискримінацію — підвищувати культуру комунікації;
- створити освітні хаби, що могли б займатися просвітницькою та освітньою роботою, а також допомогою в написанні, отриманні та реалізації грантів для ВПО та інших ЦА;
- залучати ЗМІ до просвітницької роботи в питаннях порозуміння в громадах;
- працювати з дітьми та молоддю в темі порозуміння в садочках, школах та ВУЗах.

Психологічний напрямок:

- підвищувати рівень психологічних знань місцевих жителів, ВПО та «репатріантів», розуміння стресових та травматичних станів для усіх ЦА, навичок першої психологічної допомоги та самодопомоги;
- створення системи доступної та безкоштовної психологічної допомоги для усіх ЦА та груп у громадах.

Юридичний напрямок, нормативне регулювання:

- створювати дійсну і реальну дорожню карту по адаптації ВПО в приймаючих громадах, брати за основу досвід європейських країн, де розписані всі права, надається допомога, але після певного часу ВПО мають почати самостійно жити в громаді, без допомоги;
- знайомити ВПО та представників інших ЦА з їх правами і механізмами їх захисту;
- надання безкоштовної юридичної допомоги та консультації ВПО та місцевим жителям.

Економічний та інвестиційний напрямок:

- залучати гранти на розвиток підприємництва, таких грантів зараз є багато для ВПО;
- створювати робочі місця та залучати інвестиції у громаду, в тч на грантові кошти;
- на думку респондентів, є непомічена і незалучена ЦА — це чоловіки, що повернулися в Україну із закордону (довгий час проживали закордоном, мають там родини, хоча громадянство є українським), щоб піти в ЗСУ або добровольцями, але з певних причин вони не потрапили в ці структури, водночас, вони не можуть повернутися закордон і вимушено мають залишатися в Україні, ймовірно на довгий час. Таким людям, на думку волонтерів, треба давати гранти на розвиток бізнесу, бо багато з них мають чи мали свої справи — це буде працювати на громади, відбуватиметься створення робочих місць тощо.

КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ — ФОКУСИ УВАГИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ВИКОНАВЦІВ

- Розвиток довіри та системи координації між волонтерськими, громадськими, професійними ініціативами та організаціями. Якщо це складно уявити на загальноукраїнському рівні, то координація на рівні регіону, громади чи вузьких цільових потреб реальна та потрібна.
*Успішний кейс — **програма для врахування гуманітарної допомоги в Чернівцях**. Існує необхідність в створенні інформаційно-організаційного хабу, який би збирав інформації по регіонах про нагальні потреби та передавав цю інформацію волонтерським організаціям та донорам.*
- Фокус на розвитку локальної привабливості регіонів вже зараз, а саме забезпечення енергетичної інфраструктури, системи медичного забезпечення та освіти як пріоритетні. Найбільш важливий напрямок, який допоможе ефективному використанню ресурсів — більш гнучкий ринок праці та підтримка малого та середнього бізнесу, не лише через негнучку систему центрів працевлаштування.
- Відповідь на запит в ефективній та оперативній роботі посередників задля роботи з локальними конфліктами. Аби уникнути загальної стратегії вирішення проблем як їх уникнення, такі спеціалісти, які мають бути оплачуваними та працювати на повну, допоможуть знизити рівень напруги.
*Успішний кейс — **мобільні бригади**, які вже функціонують півроку в громадах західних регіонів країни (приклад вище в мепінгу).*
- Посилити розуміння інклюзії в локальних суспільствах як залучення новоприбулих мешканців до всіх сфер життя, а не створення гетто з умовами для проживання. Такі практики лише посилюють напругу та конфлікти, а не допомагають інтегруватись. Навіть якщо це тимчасовий потік ВПО, громада має бути готовою надати тимчасові робочі місця згідно з рівнем спеціалістів, так само як і медичне обслуговування та освітні послуги, що насправді підсилить соціальну згуртованість на місцях.
- Створення та розвиток прозорої системи комунікації та обміну інформацією, що в ідеалі має відбуватись між представниками органів місцевого самоврядування, бізнесу та громадського активу — адже проговорення ключових рішень, механізмів, прозорість «правил гри» додає впевненості та зменшує рівень агресії і несприйняття.
- Вирішення проблеми укриттів, що можливо здійснити не через намагання адаптувати старі і найчастіше небезпечні підвали у містах, а через розвиток **системи мобільних укриттів**,¹ що першим випробував на собі Харків.

¹ Приклад мобільних укриттів міста Харків: <https://www.mediaport.ua/z-wi-fi-ta-ekranom-u-harkovi-pochali-vstanovlyuvati-zupinki-ukrittya>

- Розвиток низової культури діалогу задля проговорення проблемних моментів, викликів та страхів, а також наявних конфліктів. Це допоможе видозмінити основну тенденцію до уникнення конфліктів, а також розвинути відновний механізм реагування на виклики, що базується на прийнятті відповідальності та усвідомлення реальної проблеми.
- Органам влади — акцентувати увагу на потенційних ризиках в гуманітарній сфері — витік людського ресурсу, внутрішні конфлікти через культурні відмінності (в тому числі міжправославний конфлікт, що має також і регіональний вимір).
- Для представників влади, а особливо прикордонних регіонів — звернути особливу увагу на логістичну складову доставки гуманітарної допомоги через український кордон — більшість скарг на проблеми при доставці гуманітарних вантажів стосується роботи Прикордонної служби України, адже це напряду впливає на рівень довіри населення.

КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ — ФОКУСИ УВАГИ ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ ВИКОНАВЦІВ

- Розробка системної та спільної стратегії допомоги та подальшого відновлення українського суспільства, що має координуватись як між великими міжнародними гравцями, так і представниками влади разом з громадянським суспільством країни. Без появи системного бачення на сферу розбудови миру чекають нові проекти, що не даватимуть бажаних результатів та потенційне розкрадання ресурсів (в тому числі гуманітарної допомоги) та посилення корупційної складової на різних рівнях.
- Аби розробити системне бачення та стратегію з миротворчих інтервенцій, міжнародним гравцям варто покладатись на досвід локальних спеціалістів зі сфери миробудування, які мають не лише дотичну аналітику, а й досвід успішного та не дуже впровадження ініціатив, а також розуміють наявний локальний контекст, виклики та можливості. Це суттєво зекономить час та ресурси, які підуть в потрібному напрямку.
- Бажане створення координаційної ради міжнародних організацій між собою, на прикладі дворічної ініціативи представництва ОБСЄ в Україні 2018–2019 років, коли мінімальним завданням таких дзвінків та зустрічей було інформування один одного про наявні проекти, виконавців та ключові цілі організацій.
- Увага та акцент на менших і не дуже тривалих ініціативах з можливістю корегування та продовження. Заради створення такої системи реагування на виклики, потрібна команда національного рівня та прозора комунікація між представниками головного офісу міжнародної організації та національним штабом, як і з виконавцями на місцях.
- Акцентувати увагу на зворотному зв'язку з волонтерськими організаціями та потребувачими громадами, намагаючись зробити допомогу максимально адресною та враховуючи актуальні потреби постраждалих категорій населення. Рекомендовані напрямки підтримки окрім гуманітарної допомоги — на створення координаційного хабу, на психологічну допомогу (підготовку та перепідготовку фахівців-психологів для роботи з травматичним досвідом) та на тренінгові програми по згуртуванню громади та ВПО та з профілактики вигорання для волонтерів та членів громад, ВПО.
- Досвід попередніх восьми років широкої діяльності з розбудови миру в Україні демонструє, що українське суспільство має розвинену мережу професіоналів і готове як виконувати роботу на дуже високому рівні, так і готувати власних спеціалістів. Враховуючи ці обставини, для міжнародних представників було б ефективним зважати та використовувати цей досвід, адаптувати разом з ними наявні чи розробляти нові програми, а не нав'язувати штучні цілі, що не відповідають реальним потребам та контексту України.